

sodi v žanr, ki je bil močno razširjen v takratnem nemškem pesništvu. Vodnik se je zavestno vključil v ta žanr in kot kmečki sin vnesel vanj mentalitetno in doživljaljsko pristnost. Pri oblikovanju ni neposredno posnemal nobenega tujega ali domačega vzorca. Sprejel je pobude iz nemškega in iz mladega domačega pesništva, ki pa jih je samostojno in suvereno uporabil v izvirnem kontekstu. Tega pa je v dobršni meri črpal iz rodnega okolja. Vendar pri upoštevanju tega momenta ne smemo pretiravati. Ne gre namreč za ustvarjanje v ljudskem duhu, marveč zgolj za črpanje pobud iz domače tradicije.

Fedora Ferluga-Petronio

Trst

ALOJZ GRADNIK IN ANTIČNA LIRIKA

Za Alojza Gradnika nikakor ne moremo reči, da se je navdihoval ob antični poeziji ali da se je čutil na kakršenkoli način globlje povezan z antičnim svetom. V njegovem obsežnem pesniškem delu zasledimo le tri pesmi, katerih tematika sega v grško-rimsko obdobje, in sicer *Gallo Placidijo* v zbirki *Pojoča kri* in dve pesmi v *Zlatih lestvah*: *Timandra Alkibijadu* in *Alkibijad Timandri*. Vendar je Gradnika v tem primeru zaneslo v antiko zgolj naključje, podobno, kot je verjetno po naključju v svoj pisani prevajalski opus vključil šest Katulovih pesmi.¹

Morda je hotel s temi drobnimi prevodi le strnjeno prikazati nekaj glavnih motivov Katulove poezije: brezskrbno in razigrano ljubezen do Lesbije, ženske, ki na začetku še ni pokazala svoje nezvestobe in razvratnosti, a je pozneje postala tragično žarišče Katulovih izpovedi (*Živiva, Lesbija moja, in ljubiva*); pesnikovo mladostno in uživaško pohajanje po Rimu, ko mu je marsikdaj zmanjkalo denarja v mošnjičku (*V gosti, Fabullus, te povabim skoro*); slavospev polotoku Sirmiju, kamor se je zatekal iz hrupnega Rima in zaman iskal utehe svoji osebni bolečini (*O moja Sirmio, ti vseh otokov*); dvome, ki so se mu rojevali glede ženske zvestobe (*Da le z menoj bi šla zamož, mi pravi ljubica moja*); politično satiro (*Cezar, presneto mi malo do tega je, da ti ugajam*); zadnji pozdrav bratu, umrlemu v tujini (*Mnoge dežele prehodil, brat moj, in mnoga sem morja*).

Ti maloštevilni prevodi iz Katula so nastali zelo pozno, ko se je Gradnikovo tragično erotično doživljanje, ki je doseglo svoj višek v zbirki *De profundis* (1926), že popolnoma umirilo in poduhovilo. Ko bi se bil Gradnik začel ukvarjati s Katulovo poezijo v dvajsetih letih in mogoče še na začetku tridesetih, bi na velikega rimskega lirika gledal drugače in bi se instinktivno lotil tistih verzov, ki so prenasičeni s Katulovo ljubezensko tragiko, z njegovimi mukami, hrepenenjem, sovraštvom. Zakaj, čeprav je Gradnik hodil svojo pesniško pot povsem neodvisno od antičnih modelov, lahko primerjamo njegove najbolj občutene stihe, njegovo žgočo erotično izpoved s stihmi nekaterih največjih mojstrov antične lirike.

Da je Gradnik samonikla osebnost, ki jo je z literarnega vidika težko opredeliti, o tem je spregovorila že Marja Boršnikova v *Pogovorih s pesnikom Gradnikom*, (Maribor 1954, 74–75): »... Zato je napaka vsakega kritika in literarnega zgodovinarja, če vrednotita in razlagata veliko umetnino samo s časovnimi merili, ker jim s temi merili nikoli ne bosta

¹ V literarni prilogi *Živa njiva* Maleševe revije *Umetnost* (1. 1944/45, 177–179).

prišla do jedra. Res je, slog je človek. Toda čim bolj močan, čim bolj svojstven je človek, tem manj je po navadi odvisen od časovnih struj. Ob Prešernu si lahko še dolgo belimo glave, ali je bil klasik ali romantik ali realist. Bil je vse troje in še veliko več.«

Izredno zanimiva je študija Borisa Paternuja v *Pogledih na slovensko književnost II.* (Ljubljana 1974, 157–181), v kateri za Gradnikovo pesništvo ugotavlja tri vidnejše idejno-stilne plasti: novoromantično, ekspresionistično in tradicionalno klasično. Vendar njihovo pojavljanje ni strogo zaporedno, ker obstajajo v vseh pesniških zbirkah, čeprav z različnimi poudarki.

Kljub temu pa je Alojz Gradnik še nekaj več, to, kar je Josip Vidmar tako subtilno označil v uvodu k *Svetlim samotam* (1932): »... Gradnik je nagonski in podtalno prvinski človek. ... človek čistega elementa, ki ga je pokazal z močjo in odkritostjo kakor doslej pri nas še nihče. S tem ni samo izpovedal samega sebe, marveč je globoko osvetlil poluto človeškega nagonskega sveta. ... in poveljčal to polovico človeške prirode, ki jo tolikokrat zamenjujejo z razvratom ter jo obsojajo. ... Gradnikova ljubezenska strast ne pozna nobenih sentimentalnih in osladnih primesi, ki bi jo delale umazano in grdo, marveč je element, divji in nekultiviran, toda prirodni in čist. ... blazna in slepa želja vase ujetega bitja, sprostiti se vsega, to se pravi, prestopiti meje svoje osebnosti, izčrpati se kakorkoli in se izgubiti samemu sebi. To pa more človek docela samo v smrti.«

S to oznako je Josip Vidmar uvrstil Gradnika ne le v vrh slovenske poezije, temveč ga je prikazal v tisti univerzalni človečnosti, ki presega individuuum in postavlja pesnika na vsesplošno človeško raven, iz katere se rojeva velika umetnost.

Gradnikovo ljubezensko čustvo je neprestano boleče koprnenje, ki se sprošča v silovitih izbruhih strasti, ko se pesnik oziroma predmet pesnikove ljubezni (v pesmih se namreč večkrat oglašča ženski glas), želi razdati in izničiti v ljubljenem bitju. Ni nam povsem jasno, kdo je Gradniku navdihnil tako tragično, temačno in svojevrstno poezijo. O tem pesnik ni rad govoril, kakor je razvidno iz *Pogovorov*, kjer se neprestano upira stikanju po privatnem življenju, češ da podrobni življenjski podatki niso pomembni za razumevanje umetniškega dela.

Poleg pesmi *Besede iz groba v Padajočih zvezdah* in *Na goriškem pokopališču v Poti bolesti* mu je Marija Švalova verjetno navdihnila tudi pretresljivi ciklus pesmi *De profundis*. To dekle je Gradnik spoznal 1912. leta kot sodnik v Gorici, toda je že leta 1913 umrla za posledicami prehlada ob kopanju v Soči.

Velja si zapomniti misel, ki jo je pesnik prvič izrekel Josipu Vidmarju ob izidu antologije *Svetle samote*: »... v ljubezenskih pesmih, ki jih pri meni večidel govore ženske, nemara le niste dojeli tega, da to niso pripovedi o nečem, kar je bilo, temveč so izpovedi o čustvih, kakršnih sem si želel.«²

Gradnikova ljubezenska lirika je torej pesem nepotešenega hrepenenja, zelo verjetno enostranske ljubezni, ki jo izpoveduje velikokrat ženska s tisto primarno ognjevitostjo, ki jo premoreta ženska občutljivost in iracionalnost. Naj navedemo nekaj primerov iz njegove druge pesniške zbirke *Pot bolesti*:

... Če sem ti ko duhteča roža – vrži,
če sem ti kakor čaša vina – drži,
o drži me na ustih in me pij,
da zadnja kaplja v tebi izkopni.

² Prim. F. Zadravec, *Alojz Gradnik. Znameniti Slovenci*, Ljubljana 1981, 36.

*Ne misli na poznejše moje bede
in nič, prav nič naj te ne moti zdaj.
Potem? Potem le bodi brez srca,
potem me rožo z nogo poteptaj,
potem me čašo prazno trešči v tla,
da v slast ti še črepinj bo žvenketanje.* (V omami)

*Žariš in žgeš in v tvoji zlati luči
vsa trudna duša moja trepeta.
O, sonce moje ti, do dna srca
izpali me, do smrti me izmuči.* (Žariš in žgeš. . .)

ali pa iz *Padajočih zvezd* iz cikla *Pisma* (VII):

*...Izsrkaj mi iz žil
vso to besnečo kri, da truden vpil
boš od slasti, da ko življenje zajde,
pri meni smrt ničesar več ne najde.*

Ob branju tako zgočih stihov, kjer se strast neprestano spaja z bolečino in dobiva že fiziološko konotacijo, se nam spontano vsiljuje misel na *Odo ljubosumnosti* grške pesnice Sapfe, posebno še, ker se oglašča v Gradnikovih najbolj pretresljivih pesmih ženski glas.³

Predolgo bi morali nizati vse mogoče zgodbe, ki so se spletle okrog te čudovite pesnice, ki upravičeno velja za največjo pesnico vseh časov. Po mnenju nekaterih je bila očarljiva, vanjo naj bi se bil zaljubil pesnik Alkaj; medtem ko drugi trdijo, da je bogovi niso obdarili z lepoto in da se je nesrečno zaljubila v lepega traškega mladeniča Faona, in ker njena ljubezen ni bila uslišana, je napravila samomor. Najbrž je precej resnice v Ovidovem zapisu, da ni bila posebno lepa, vendar ji je pesniška slava nadomestila tisto, za kar jo je lepota prikrajšala.⁴

Na otoku Lesbosu je na začetku 6. stol. vodila nekakšen vzgojni zavod za aristokratska dekleta, ki so se učila glasbe, petja, plesa, lepega vedenja, kratka, pod njenim nadzorstvom so zorela iz deklet v neveste. Ob poroki jim je posvečala epitalamije (svatbene pesmi), ki jih je recitiral ob glasbeni spremljavi mešani zbor deklet in fantov.

Mučno je razpravljati o tem, kakšno je bilo čustvo, ki ga je gojila do teh deklet. Napačno bi bilo misliti le na perverzno ljubezen, o kateri govori atiška komedija, po drugi strani pa ne bi bilo objektivno, če bi skušali prikazati to čustvo v preveč poduhovljeni luči. Istospolno nagnjenje je bilo v stari Grčiji samo po sebi razumljivo, tako da se nad tem pojavom ni treba zgražati. Poleg tega je čustvo, ki izhaja iz Sapfinih verzov, tako čisto in brez kakršnekoli prostaške primesi, da postane zgodba o njenem privatnem življenju skorajda nepomembna.

³ Naj navedem le nekaj primerov: ciklus *Pisma*, *Oblaku*, *Pričakovanje*, *V omami*, *Žariš in žgeš*, *Ob slovesu*, *Po poročni noči*, *Pesem vdove*, ciklus *De profundis*.

⁴ Prim. K. Gantar, *Sapfo*, Zbirka Lirika, Ljubljana 1970, 56.

Oda ljubosumnosti, ki se nam je v okrnjeni obliki ohranila le po naključju,⁵ izraža v najvišji meri vehementnost pesničine ljubezenske strasti v trenutku, ko se poslavlja od ljubljene gojenke. Ponjo je prišel zaročenec, med mladima se je razvil prisrčen pogovor, zazvenel je smeh, Sapfo pa sedi zraven njih in trpi:

*Kot bog se zdi mi mož, ki ima pravico,
da srečen ti nasproti sme sedeti,
da more ti v oči smehljave zreti,
slušaj se sladko tvojo govorico.*

*A meni v strahu stiska se srce:
zakaj če ugledam te za hip samo,
mi otrpne jezik, usta onemé,
gomzeč prešine ogenj mi telo.*

*Temà zagme jasni mi pogled,
v ušesih šumno mi bučanje bije
in mrzel pot na mah me vso oblije,
po udih spreletava me trepèt.*

*Bolj bleda sem ti ko usahla ruša,
še malo, pa bi umrla, se mi zdi;
vendar, Agalis moja, močna duša
prenesti mora vse, kar se zgodi.*

(Prevod A. Sovrè)

V svetovni literaturi bi zaman iskali pesnika, ki bi izrazil ljubezensko razočaranje s takim iskrenim žarom in obenem z naravnost znanstveno eksaktnostjo fiziologa.

Iz drobnih fragmentov, ki so se nam ohranili, naj navedem še dva, ki govorita o neukrotljivi ljubezenski sli:

*Vznemirja spet me Eros,
ki ude razvezuje,
bridko-sladka,
neukrotljiva
divja zver.*

(Prevod A. Sovrè)

*Pretresel je Eros
mi čute ko burja,
ki plane v hraste na gori.*

(Prevod A. Sovrè)

Primerjava pravkar navedenih odlomkov z Gradnikovo erotično poezijo se morda zdi na prvi pogled nekoliko drzna, vendar ni mogoče zanikati, da se srčni izpovedi grške pesnice in pevca briških brd izlivata z isto elementarno in čutno prasilo. Pri Gradniku je sado-mazohistični element še intenzivnejši in se sprošča v neizrekljivo slo po dajanju, kar je razvidno predvsem v njegovi grobni tematiki.

⁵ V razpravi anonimnega avtorja *De sublimi* iz prve pol. 1. stol. po Kr.

V Sappfina in Gradnikovi pesmi se pojavlja tudi občutek osamljenosti. Grška pesnica jo doživlja umirjeno, v skoraj kozmičnem ozračju, čeprav ne manj boleče:

*Zatonil je že mesec,
gostosevci z njim,
polnoč je, prešla je ura,
jaz pa sama spim.* (Prevod A. Sovrè)

Poleg osebnega razočaranja je čutiti še prepad med individuom in kozmosom, pojavlja se tesnobna osamljenost modernega človeka.

Gradnik se izraža krčevito:

*... Glej v nočni tišini
povsodi, povsodi te vidim, dokler se dneva
prikaže kričeča svetloba in zopet jaz reva
slonim osamljena na mokri blazini.* (Pisma, III)

*.....
Glej, celo noč je postelj moja prazna,
in celo noč premolim, kakor blazna
ime presladko tvoje jecljajoč.* (Pričakovanje)

V opisih narave se pesnika precej razlikujeta. V Gradniku še vedno prevladuje silovitost podob in včasih celo čutni element

V *Pozni jeseni* trudno in od sonca zapuščeno poljano primerja stari kurtizani:

*.....
O ti poljana, smrti izročena,
podobna si ti stari kurtizani,
ki prej je židana nosila krila
in lepa še, cesarje je ljubila.
Prej je ležala na duhteči rjuhi,
a zdaj, ko vse lepote so razdale
nje bele roke, se brez vse zahvale
pečajo z njo le cestni potepuhi.*

V *Novembru* odpada listje:

Težko in trudno, kakor od omame

Najznačilnejši primer takega plastičnega opisa so bujni breskvini cvetovi v Brdih:

*.....
le breskvini cveti, ko zvezde krvave,
gorijo v ogradi samotnega vrta.
Metulji in vetriči so in svileni
razuzdani žarki vsakdanji ji gosti.
Ko vsa se razda jim v lahki norosti,
bo suha štrlela sred bujne jeseni.* (Cvetoča breskva)

Tak pregnanten način opisovanja zajame včasih tudi njegovo domovinsko – socialno tematiko; npr. v pesmi *Trgatev* primerja kolone z zmaščenimi tropinami:

*Sami so ko te zmaščene tropine . . .
Kot da iztiska kdo njé in njih sine,
kot da kdo kri iz telesa jim pije . . .*

V nasprotju z Gradnikom ustvarja Sapfo s svojimi opisi srebrne mesečine in sence rožnih grmov, ki izvablajo omamen spanec na veke, kristalno čisto lirično ozračje, ki je edinstveno v svetovni literaturi:

*Zvezde, gizdavi luni družice,
brž si lahkotno zagrnejo lice,
kadar o ščipu širom razlije
žarke po zemlji.*

ali pa:

*Hladna sapa rahlo šumi skoz veje,
v senci rožnih grmov leži vsa reber,
z listov tiho trepetajočih pada
dremec omamen.*

(Prevod A. Sovrè)

Včasih pa so opisi iz narave prepreženi s simboliko, posebno v epitalamijih:

*Kakor pohodijo v gori
pastirjev noge hijacinto,
tu zdaj leži poteptan
njen cvet škrlatni na zemlji.*

(Prevod A. Sovrè)

Še lepša je primera o samotnem sladkem jabolku, o dekletu, ki se je pozno poročilo. Mešani zbor fantov in deklet takole prepeva:

Fantje:

*Jabolko sladko
visoko na veji rdeči se,
v krošnji, na vrhu drevesa;
pozabili nanj so obiralci.*

Dekleta:

*Niso ga, ne, pozabili:
niso ga mogli doseči.*

(Prevod K. Gantar)

Velik občudovalec Sappine poezije je bil rimski pesnik Katul, ki je opeval svojo ljubico pod pesniškim imenom Lesbija. V resnici se je imenovala Klodija in je bila žena uglednega konzula Kvinta Cecilija Metela. Ta ljubezen je bila za Katula usodna, popolnoma ga je strla in spravila komaj tridesetletnega v prezgodnji grob. V svoje pesmi je Katul pretil vse trenutke svoje velike ljubezni: od začetne blaženosti in prvih dvomov do obupa in zadnje-

ga slovesa. Lesbijnemu čaru se ni mogel upirati, kljub temu da je imela poleg njega in moža še celo vrsto drugih oboževalcev. Svojo tragično ljubezen je strnil v znamenite verz:

*Sovražim in ljubim.
Morda kdo vprašuje,
zakaj to počnem.
Ne vem. Samo čutim
dogajanje tuje
in mučim se v njem.* (Prevod K. Gantar)

Neukrotljivo čustvo, ki ga je vezalo na to očarljivo in razvratno žensko, je opisal prav tako silovito in neposredno kot Sapfo. Začetek srečne ljubezni je upodobil v prepesnitvi Sapphine *Ode ljubosumnosti*,⁶ njen konec je tudi spesnil v sapphični kitici.⁷ Najbolj pretresljiva je pesnikova prošnja bogovom, naj ga rešijo pogubnega ljubezenskega čustva:

*Večni bogovi...
milostno glejte na me, in če sem usmiljenja vreden,
dajte, naj mimo mene smrtna ta kuga že gre,
ki mi skoz mozeg divja, ki ude hromi mi, iz prsi
bolnih mi slednjo radost s svojo pogubo podi.* (Prevod J. Šmit)

Da se Gradnik ni lotil prevajanja takih verzov, si lahko razlagamo samo s tem, da se je v tistem poznem obdobju njegova erotična izpoved že poduhovala.

Kljub sorodnim potezam, ki ga vežejo s Sapfo in Katulom, se Gradnik bistveno razlikuje od obeh antičnih pesnikov po drugi temeljni sestavini svoje poezije: misli na smrt, ki se neprestano oglašča v njegovih verzih, in to skoraj vedno v nerazdružni celoti *Eros – Tha-*

⁶ Srečen kot božanstvo mora tisti biti,
in, če greh ni, v sreči se z božanstvom skuša,
kdor sedé pred tabo često zre v oči ti
in posluša
mili tvoj nasmeh, ki mene siromaka
v blaznost tira: komaj te oko zagleda,
Lesbija, že v grlu onemi prav vsaka
mi beseda.

Jezik mi hromi in vse kosti prešinja
žgoči žar, od lastnega glasu brnijo
mi ušesa, temna noč oči zagrinja,
da slepijo.

Moj Katul, brezdelje tvoja je nesreča,
ono v prazne sanje te je uklenilo,
ono, ki že kralje, mesta je bleščeča
pogubilo.

(Prevod Jože Šmit)

⁷ Zadnje slovo je zaupal prijateljema Aureliju
in Furiju:

*A mojo ljubezen naj izbríše iz spomina,
ki padel po njeni sem krivdi, kot pade
mlad cvet, ko ga rani na robu livade
plužna ostrina.*

(Prevod K. Gantar)

Ta prisposdoba je tudi vzeta iz Sapphe, in sicer iz
fragmenta 94. (Prim. N. Herescu, *Catullo*,
Roma, 1943, 63)

natos. V Katulu je ta misel povsem bežna, med radostne trenutke ljubezni se nenadoma prikrade misel na dolgo in nevzdravno noč.⁸ Tudi pri Sapfi je ta misel redka:

...Preveč sem trpela.

Vso me prevzela je sla, da bi umrla,
da bi videla rosne bregove Aheronta,
z lotosovim zelenjem porasle,
da bi jih skoraj že videla,
in v Hadove dvore stopila. . .

(Prevod K. Gantar)

V Gradniku se pojavi kot uvodni akord v *Padajoče zvezde* v pesmi *Življenje*, na začetku druge pesniške zbirke *Poti bolesti* v pesmi *Eros-Tanatos* in tudi naslov tretje zbirke *De profundis* ne potrebuje posebnega komentarja. Franc Zadavec⁹ pravi, da je pesnik zapisal besedo *smrt* šestdesetkrat, besedo *mrlič* vsaj tridesetkrat, besedo *grob* (in variante *jama*, *krsta*, *truga*) pa čez stodvajsetkrat.

Misel na smrt se pojavlja v najrazličnejših pomenskih odtenkih, vendar le redkokdaj kot tolažba in uteha. Najlepše je Gradnik sam ponazoril svoje pojmovanje smrti v zadnji pesmi cikla *De profundis*:

.....

Samo v smrti je svoboda:
zopet najdeš, kar si ljubil,
večnosti ti vrne voda,
kar si ljubil in izgubil.

Nihče meni te ne vzame,
saj že zdaj si, dragi, večer
gost samo te moje jame. . .

Nepotešeno ljubezensko hrepenenje se lahko sprosti samo v smrti, ko človek prestopi meje samega sebe. V tej novi dimenziji lahko upa na združitev z ljubljenim bitjem. Te vrste grobna tematika se začenja pojavljati že v *Poti bolesti* v presunljivi *Pesmi vdove*, ko žena z vsemi zlatimi imeni zaman kliče iz groba umrlega moža in na koncu pravi:

.....

Če bi trava bila tvoje jame,
rasla bi do krste ti globoke,
zrasle v srce bi ti korenine,
pa bi mislil, da so moje rōke.

⁸ Naj navedem pesem v celoti v Gradnikovem prevodu:

Živiva, Lesbija moja, in ljubiva!
in starih godnjačev žlobudranje
naj nama manj bo kakor počen groš.
Sonce zahaja ali spet se vme,
ko nama se utrne kratka luč,
Le eno večno noč še bova spala.

Poljubov tisoč daj mi in še sto
in zopet drugič tisoč in še sto.
Ko tisočev potem bo kar cel kup,
jih pomešajva, da za njih število
ne bova vedela več in falot
zaviden ne bo teh poljubov štel.

⁹ V zgoraj navedenem delu, 110.

Če bi kaplja bila, brez pokoja
bi polzela v tvoje globočine.
Pa bi mislil, da je solza moja.

Prividi iz onstranstva se vrstijo v ciklu *De profundis*, v VII:

Nisi prišel, ko sem spanec
zadnji sredi sveč zaspala;
tvoje rože le – o, hvala! –
v róke dal mi je neznanec.

Gledala sem samo v vrata:
ni te bilo k moji krsti,
ne v pogrebcev kratki vrsti,
ne ko hladna je lopata
grob zasula. . .

in v IX:

O, kako sem sama, sama!
Kaj me nisi k sebi vabil?
O, kako je tesna jama!
Kaj si res me že pozabil?

Kličem tiho te in plakam,
plakam in sem brez pokoja,
in ko ni te, še te čakam
in sem samo tvoja, tvoja.

V VIII se ti prividi še stopnjujejo v srhljivi atmosferi, v kateri se izrazi najizvirnejša značilnost Gradnikovega erotičnega doživljanja: nepotešena sla po razdajanju samega sebe, ki jo je tako čudovito izpovedal v pesmi *Vodnjak*:

Vzemi vedro, zajmi, pij
in vsem žejnim me nalij!
O, ta slast, ko mleko mati,
samo dati, dati, dati. . .

V *De profundis* VIII pa pravi:

Moje krilo, moje rože,
moje noge, moje roke,
usta in oči globoke,
mojih lic bledeče kože.

moje srce, prsa mala,
bodo skoro grizli črvi.
Ko pa zadnje kaplje krvi
črna zemlja bo sesala,

mislila bom: ti si v zemlji,
š, tabo se ta zadnja kaplja
mojega telesa staplja
in porečem: »Jemlji, jemlji!«

Pri teh zadnjih pesmih se nam spontano vriva primerjava s slavnim rimskim elegikom Propercijem, čeprav je samo po sebi umevno, da je Gradnik upovedoval svojo grobno motiviko neposredno iz svojega pesniškega sveta in da pri tem ni posnemal literarnih modelov drugih narodov.

Propercij (okoli 50–16 pr. Kr.) je v štirih knjigah elegij plastično upodobil svojo ljubezen do očarljive in prezgodaj umrle Cintije. Med rahločutnimi rimskimi elegiki je najbolj energična figura. Z Gradnikom ga ne veže samo sorodni motiv ljubezni in smrti, temveč tudi silovitost pesniške izpovedi.

Propercij večkrat razmišlja o smrti; v eni izmed svojih elegij opisuje celo svoj lasten pogreb in si zamišlja, kako bo Cintija hodila v žalnem sprevedu (II 13, 17–42). Smrti se ne boji, boji se le, da bo po njegovi smrti minila Cintijina ljubezen (I,19):

*Zdaj ne bojim se več, Cintija ljuba, prekmalu umreti,
kar sem grobu dolžan, vse mu voljno izročim.
Skrb me je le, da moj grob ne ostane brez tvoje ljubezni,
to je edini moj strah, hujši kot misel na smrt.
Ni se ljubezen narahlo samó mi oči dotaknila:
tudi kot prah in pepel tebe pozabil ne bom.*

(Prevod K. Gantar)

Ljubezen se torej nadaljuje tudi po smrti, kar je čudovito ponazoril v elegiji *Nehaj s solzami, moj Paulus* (IV, 11), kjer krepostna Kornelija, žena konzula L. Emilija Pavla, umrla komaj 32 let stara, iz groba tolaži žalujočega moža, predvsem pa v elegiji *Duše umrlih živijo* (IV, 7), kjer se mu v sanjah prikaže mrtva Cintija in mu očita, da ga ni bilo k pogrebu. Podobnost z Gradnikovo tematiko v VII. pesmi iz *De profundis* je očitna:¹⁰

*Isto obleko je imela kot prej, le ob bokih ožgano,
iste na glavi lasé, iste je imela oči.
Voda iz Lete razjedla je ustnic ji nežne robove,
ogenj izžgal je beril, ki je prej prstan krasil.
Prsti koščeni in krhki na njenih rokah so rožljali,
vendar še čutil sem dih, jasno sem slišal njen glas:*

.....

*Ni te bilo, ko oči sem zatisnila, da bi me klical:
ko bi začula tvoj glas, dan bi živela še dlje.
Nihče ob mojem ni truplu bedel in rožljal mi s trstičjem,
kos opeke celó ranil je mojo glavó.
Kdo te je videl, da šel si upognjen za mojim pogrebom,
kdo, da so tople solzé padle na črni ti plašč?
Ako že nisi me maral spremeniti od duri do groba,
to bi vsaj vélel možem, naj me počasi nesó!*

Še bolj presenečajo naslednji verzi in spominjajo na *De profundis* VIII:

*Jaz sem ti zvesta bila! Če lažem, naj kača strupena
leže na temni moj grob, sika po mojih kosteh!*

in IX:

*Zdaj naj te druge imajo, a kmalu boš moj, samo moj spet,
z mano boš ležal, s kostmi trla bom tvoje kosti.*

(Prevod K. Gantar)

Kot je s stilističnega vidika za Gradnika težko najti pravo mesto v slovenski literaturi prvih desetletij 20. stoletja, tako je težko odgovoriti na vprašanje, odkod v Gradniku prvobiten žar, ki preveva njegove verze. Nekateri literarni zgodovinarji so opozorili, čeprav s pridržki, na njegov slovansko-romanski rod.¹¹ Pesnik se je nad tem zamislil v sonetu

¹⁰ Na Propercijev vpliv je opozoril J. Seražin, *O nekaterih podobnostih Gradnikove poezije z italijansko in latinsko*, Jezik in slovstvo, XVI, 1970/71, 153–154.

¹¹ Npr. Marja Boršnik v *Pogovorih*, 118–119.

Vprašanje. Vendar mislim, da problem mešane rase lahko povsem izključimo. Gradnikova svojevrstna erotična poezija je pojav, ki se ne da utesniti v prostor in čas. Ugotovili smo njene sorodne vezi z nekaterimi mojstri antične lirike, lahko pa bi spregovorili o istih možnostih v delih dveh pesnic, ki ju je prevajal Gradnik: Francozinje Marguerite Burnat-Provinsove in Angležinje Elizabete Barret-Browningove. Odkrili bi jih tudi pri Nemcu Richardu Wagnerju, ki je v najbolj univerzalnem izmed vseh jezikov, v glasbi, zapel v *Tristanu in Izoldi* slavospev ljubezni in smrti in prešel v svojem umetniškem zanosu prav ob taki tematiki v nenehnem kromatizmu na mejo atonalnosti in tonalnosti, ker je v slednji že izčrpal vse tradicionalne izrazne možnosti.

Za take vrste erotično izpoved, kot je Gradnikova, Sappina, Katulova, Propercijeva in, če sežemo še na glasbeno področje, Wagnerjeva, ni bistveno razpravljati, kje in kdaj se je pojavila, ker taka umetnina zaradi svoje pristnosti hodi pogosto mimo časovnih struj. Odlikuje jo namreč tista globoka splošno človeška bolečina, ki je pogoj za veliko umetnost.

Olga Kunst-Gnamuš

Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani

KAKO RAZVIJATI TEORIJU O POUKU SLOVENSKEGA JEZIKA*

V prispevku želim razložiti svoj pogled na poimenovanje metodike slovenskega jezika, interdisciplinarni značaj te vede in okoliščine za njen uspešen razvoj.

1. Poimenovanje

Pri nas je uveljavljeno poimenovanje metodika slovenskega jezika. Čehi govorijo o teoriji pouka češkega jezika, Nemci o predmetni didaktiki, tudi specialni (Fachdidaktik). Že naslov pove, da se odločam za češko oziroma nemško poimenovanje te vede. Izraz metodika namreč zavaja v preozko razumevanje predmeta (preučevanje metod pouka slovenskega jezika) in se tako v nazivu odreka drugim sestavinam svojega predmetnega področja, namreč smotrom in vsebini pouka. V izrazu teorija pouka, ki je v bistvu sopomenka izrazu didaktika (didaktika je teorija pouka), je obsežen tudi teoretični, znanstveni značaj te vede, ki smo ji ga pri nas do nedavnega odrekli. Iz teh razlogov bi bilo smotrno, da bi govorili o teoriji pouka slovenskega jezika. Upravičenost izraza bom utemeljila z razčlenbo predmeta te vede.

2. Interdisciplinarni značaj teorije pouka materinščine

Teorija o pouku materinščine mora odgovoriti na naslednja temeljna vprašanja:

* O tem vprašanju razpravljam načelno. Obstaja pa že dokaj obsežna literatura o tem, kako v nakazanih okvirih reševati povsem konkretna didaktična vprašanja pri pouku slovenskega jezika.